

Vergaderjaar 2022–2023

32 279

Zorg rond zwangerschap en geboorte

Nr. 239

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS EN MINISTER VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 11 april 2023

Het kabinet heeft de ambitie te zorgen voor goede preventie, informatie en hulp bij onbedoelde en ongewenste zwangerschap. Met de Aanpak onbedoelde en ongewenste zwangerschap, die wij in oktober 2022 naar uw Kamer stuurden, geven wij uitvoering aan deze ambitie¹. De aanpak² is vormgegeven langs vier pijlers en kent een looptijd van 2023 tot en met 2025. In deze brief geven we per pijler de voortgang aan. Als bijlage bij deze brief delen wij twee rapportages van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in het kader van de monitoring van de Aanpak onbedoelde en ongewenste zwangerschap. Gelijktijdig met deze brief ontvangt uw Kamer ook de voortgangsrapportage van Kansrijke Start.

Pijler 1: Voorkomen van een onbedoelde en/of ongewenste zwangerschap

Stimuleringsprogramma Gezonde Relaties & Seksualiteit

De Stimuleringsregeling Gezonde Relaties & Seksualiteit³ kreeg in de Aanpak onbedoelde en ongewenste zwangerschap een vervolg. Hiermee voorkomen en verminderen we onbedoelde en/of ongewenste zwangerschappen onder jongeren⁴. In de schooljaren 2023/2024 en 2024/2025 is er plaats voor ten minste 500 extra deelnemende scholen.

¹ Kamerstuk 32 279, nr. 235.

² De volgende (veld)partijen werkten mee aan het vormgeven van de aanpak: Fiom, Gezonde School, GGD-GHOR, iHUB (Fiom Altra), JESS (Fiom Den Haag), Mbo Raad, VO raad, PO raad, RIVM, Rutgers, Siriz, SOA Aids Nederland, Stichting School en Veiligheid, Stichting Specifieke Jeugdprojecten (Fiom Utrecht), ZonMw, NGvA, LHV, KNOV en Nu Niet Zwanger.

³ Een programma waarbij de Gezonde School, GGD GHOR, Rutgers, Stichting School en Veiligheid, SOA AIDS Nederland en het RIVM zijn betrokken. Meer informatie leest u hier: Stimuleringsregeling Gezonde Relaties & Seksualiteit | Gezonde School.

⁴ In de beleidsvisie op seksuele gezondheid staat het belang van een brede inzet op seksuele vorming omschreven: Kamerstuk 32 239, nr. 10.

Het RIVM heeft in 2022 in opdracht van het Ministerie VWS kwalitatief onderzoek verricht naar de ervaringen met de stimuleringsregeling op het (speciaal) voortgezet onderwijs⁵. Het RIVM concludeert dat de stimuleringsregeling een positief effect heeft op het onderwijs over relationele en seksuele vorming op voortgezet onderwijs scholen die gebruikmaken van deze regeling. Uit het onderzoek van het RIVM blijkt dat de thema's gezonde relaties en seksualiteit bij veel deelnemende scholen inmiddels zijn ingebed in het schoolbeleid.

Er is ook ruimte voor verbetering. Het RIVM heeft een viertal aanbevelingen geformuleerd op basis van hun bevindingen. De bij het stimuleringsprogramma betrokken partijen gaan hiermee het komend jaar aan de slag.

Ten eerste adviseert het RIVM om goede voorbeelden van de aanpak en invulling van de relationele en seksuele vorming te delen. Zodat scholen van elkaar kunnen leren en het wiel niet afzonderlijk van elkaar hoeven uit te vinden.

Ten tweede wordt er geadviseerd meer lesmateriaal specifiek voor het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs te ontwikkelen. Er zijn al interventies voor deze doelgroep ontwikkeld maar in de praktijk blijkt dat er nog een slag gemaakt moet worden om de juiste toon en werkvorm voor deze leerlingen te vinden.

De derde aanbeveling van het RIVM is om in vervolgonderzoek aandacht te besteden aan de ervaringen met de stimuleringsregeling in het mbo. Tot slot wijst het RIVM onderzoek op het feit dat scholen de administratieve kant van de regeling ingewikkeld vinden en dat deze dan ook dient te worden vereenvoudigd. Dit kan deels worden ondervangen door extra voorlichting en begeleiding te bieden voorafgaand aan en tijdens de deelname. Deze laatste actie is inmiddels opgepakt vanuit het stimuleringsprogramma.

Gratis en toegankelijke anticonceptie voor personen in een kwetsbare situatie

Om onbedoelde en/of ongewenste zwangerschappen en (herhaalde) abortussen te voorkomen nemen we extra maatregelen om gratis en toegankelijke anticonceptie voor personen in een kwetsbare situatie beschikbaar te maken. Dit doen we op twee manieren.

We investeren allereerst de komende drie jaar € 1,1 miljoen extra in het programma Nu Niet Zwanger. Zo vergroten we de toegang en het bereik van het programma door het nog beter betrekken van instellingen en professionals uit het medisch en sociaal domein. Via de SPUK (Specifieke Uitkering) is extra geld beschikbaar gesteld waarmee gemeenten anticonceptie voor Nu Niet Zwanger-cliënten indien nodig voor hen kunnen betalen.

Ten tweede werken we met de abortussector aan een intensivering van de anticonceptiecounseling in de abortusklinieken. Dat doen we door klinieken meer tijd te geven voor voorlichting over anticonceptiemogelijkheden en het verstrekken van anticonceptie aan vrouwen die een abortus ondergaan. Eind 2022 zijn alle klinieken benaderd met de vraag mee te denken en mee te doen met deze mogelijkheid. Acht klinieken, sommigen met meerdere locaties, hebben zich hiervoor aangemeld. Met hen concretiseren we momenteel de plannen. Met de deelnemende klinieken is afgesproken ervaringen met elkaar te delen, om zo samen te leren en te verbeteren. De extra tijd voor anticonceptiecounseling komt

⁵ Monitor onbedoelde (tiener)zwangerschappen, kwalitatieve rapportage 2022, RIVM.

per 1 juli 2023 beschikbaar. Eind 2024 evalueren we de werkwijze, ervaringen en effecten. Op basis van die evaluatie bepalen we het eventuele vervolg.

De extra tijd voor een anticonceptieconsult is een nieuwe aanvulling op de subsidieregeling voor abortusklinieken. Sinds 1 januari 2020 kent de subsidieregeling al een tarief voor het plaatsen van langdurige anticonceptie aansluitend op een zwangerschapsafbreking. Dit tarief is opgehoogd met een opslag van 10% wat abortusklinieken de mogelijkheid biedt om vrouwen in een financieel kwetsbare situatie gratis langdurige anticonceptie aan te bieden aansluitend op een zwangerschapsafbreking. Vanaf heden is het ook toegestaan om de opslag te gebruiken voor het gratis aanbieden van andere (kortwerkende) anticonceptiemiddelen. Zo vergroten we de keuzevrijheid van de vrouw om desgewenst voor kortdurende anticonceptie te kiezen, zonder dat een kwetsbare financiële situatie voor hen een barrière vormt.

Met een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek onderzoekt het RIVM in de jaren 2023 en 2024 de tevredenheid over en de effecten van beide maatregelen die moeten leiden tot een betere toegang tot (gratis) anticonceptie voor personen in een kwetsbare situatie.

Publiekscommunicatie

Met publiekscommunicatie willen we afrekenen met foutieve beelden, taboes en stigma's die mogelijk ten aanzien van de onderwerpen regie op kindervens, onbedoelde zwangerschap en abortus bestaan. De afgelopen maanden is er gestart met een verkenning naar welke bestaande beelden en (voor)oordelen er bestaan en bij wie deze precies leven. De verwachting is dat in de tweede helft van dit jaar gestart kan worden met aanvullende activiteiten. Dat gebeurt in samenspraak met betrokken veldpartijen.

Pijler 2: Informatie en ondersteuning bij een onbedoelde zwangerschap

Landelijk informatiepunt onbedoelde zwangerschap

Het Landelijk informatiepunt bestaat uit de website www.infopuntonbedoeldzwanger.nl en een chat- en telefoonlijn die 24 uur per dag, 7 dagen per week bereikbaar is. Het informatiepunt wordt door Fiom beheerd. Het informatiepunt verwijst door naar gespecialiseerde keuzehulpaanbieders, mocht dit wenselijk zijn.

In 2022 bezochten 9.365 individuele bezoekers de website www.infopuntonbedoeldzwanger.nl, een stijging van 7% ten opzichte van het jaar ervoor. 279 mensen namen telefonisch contact op en 509 mensen deden dit via de chatfunctie. Het informatiepunt verwees vorig jaar 229 keer naar keuzehulp, een stijging van 22% in vergelijking met 2021.

Mede op verzoek van uw Kamer heeft Fiom de afgelopen maanden in opdracht van het Ministerie van VWS geïnvesteerd in het vergroten van de bekendheid van het informatiepunt. Hoewel het informatiepunt aan bereik wint, kan en moet de bekendheid ervan beter. Met een online campagne, die begin dit jaar van start ging, beoogt Fiom personen in de vruchtbare leeftijd te bereiken. In verschillende magazines en op diverse online platformen zijn ervaringsverhalen en interviews met medewerkers van het informatiepunt verschenen.⁶ Maar ook offline wordt geïnvesteerd

⁶ Bijvoorbeeld: Wel of geen abortus: «Vrouwen moeten de ruimte voelen de keuze te maken» (kekmama.nl), Onbedoeld zwanger: «betrouwbare informatie over de opties is hard nodig» (womenshealthmag.com) en Ongewenst zwanger: wat kan ik doen? | WIJ.nl.

in een betere bekendheid. Het komend jaar zal het informatiepunt in ruim 600 huisartsenpraktijken op digitale schermen in wachtruimtes onder de aandacht worden gebracht.

Keuzehulp bij onbedoelde zwangerschap

Er zijn in Nederland verschillende organisaties die keuzehulp bieden bij een onbedoelde zwangerschap. De keuzehulp wordt door het Ministerie van VWS met een open house financiering bekostigd. Op 1 januari 2023 is een nieuw Programma van Eisen van kracht geworden. Er is door de huidige aanbieders met veel enthousiasme gereageerd op de nieuwe afspraken.

Per februari 2023 is Stichting Beschermde Wieg als nieuwe en zesde aanbieder⁷ toegetreden tot de open house.

Een onafhankelijk toetsingspanel heeft in 2020 geconcludeerd dat de drie aanbieders⁸ van keuzehulp bij onbedoelde zwangerschap die destijds deelnamen aan de open house voldeden aan de kwaliteitseisen. Deze onafhankelijke toets zal in de tweede helft van 2023 worden herhaald. Over de uitkomsten van deze onafhankelijke toetsing zullen wij uw Kamer in de volgende voortgangsrapportage in de eerste helft van 2024 informeren.

Jaarlijks publiceert Fiom een factsheet⁹ met hierin alle informatie over de keuzehulp in het afgelopen jaar. In het jaar 2019 werden 570 keuzehulptrajecten opgestart¹⁰. In 2020 waren dat er 678 en in 2021 918. In 2022 werden er 863¹¹ keuzehulptrajecten doorlopen bij vijf verschillende aanbieders. Daarmee lijkt er voor het eerst sprake van een lichte daling in het aantal keuzehulptrajecten. Deze daling kunnen we niet verklaren. We zullen de keuzehulporganisaties en het Landelijk informatiepunt verzoeken om extra in te zetten op de bekendheid van hun aanbod. De investering die wordt gedaan in een betere vindbaarheid van het Landelijk informatiepunt heeft naar verwachting ook een gunstig effect op het gebruik van keuzehulp.

In opdracht van het Ministerie van VWS voert Fiom het cliënttevredenheidsonderzoek keuzehulpgesprekken uit voor alle partijen die deelnemen aan de open house. De keuzehulpgesprekken werden het afgelopen jaar gemiddeld beoordeeld met een 9,0.

Psychosociale hulp na een abortus

We zorgen voor een landelijk dekkend netwerk voor psychosociale hulp na een abortus. In overleg met de huidige aanbieders van keuzehulp is de opdracht aan hen met deze extra, optionele taak uitgebreid. Inmiddels is bekend dat alle aanbieders deze hulp ook zullen gaan bieden, waarmee landelijke dekking lijkt te worden gerealiseerd. Fiom breidt momenteel het (bij)scholingsprogramma uit, zorgt voor een gespreksleidraad en (aparte) registratie in het beroepsregister voor keuzehulpverleners. De psychosociale hulp na abortus komt per 1 juli 2023 beschikbaar.

Gespreksleidraad onbedoelde zwangerschap voor huisartsen

In opdracht van het Ministerie van VWS hebben de SeksHAG, een expertgroep van het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG), Fiom en

⁷ Naast iHUB (Fiom Altra), Stichting JESS (Fiom Den Haag), Siriz, Stichting Specifieke Jeugdprojecten (Fiom Utrecht) en de GGD'en.

⁸ Siriz, Stichting Specifieke Jeugdprojecten (Fiom Utrecht) en iHUB (Fiom Amsterdam).

⁹ Registratie keuzehulpgesprekken | Fiom.

¹⁰ Voormalig Staatssecretaris Blokhuis heeft toegezegd uw Kamer te informeren over het aantal keuzehulptrajecten in 2019.

¹¹ Dit cijfer betreft een prognose en kan, als de definitieve cijfers over 2022 allemaal bekend zijn, nog iets afwijken.

Rutgers de Leidraad Ongewenste Zwangerschap¹² in 2020 vernieuwd. In 2022 hebben de genoemde partijen als vervolg op de herziening van de leidraad gezamenlijk gewerkt aan het project «Verbetering van begeleiding bij onbedoelde zwangerschap in de huisartsenpraktijk en implementatie van de leidraad». De afgelopen maanden is door hen onder andere gewerkt aan een e-learning voor huisartsen. De digitale scholing komt na een test- en feedbackfase na de zomer van 2023 landelijk beschikbaar. Er wordt ingezet op 100 deelnemers per jaar.

Pijler 3: Zorg en ondersteuning voor (aanstaande) ouders: een Kansrijke Start

Binnen de aanpak onbedoelde en ongewenste zwangerschap wordt de samenwerking met het actieprogramma Kansrijke Start¹³ op de volgende manieren vormgegeven:

- Pijler 1: Extra middelen voor de verbreding en uitbreiding van Nu Niet Zwanger en extra middelen voor gemeenten via de SPUK (Specifieke Uitkering) om anticonceptie te betalen voor mensen die dit zelf niet kunnen.
- Pijler 2: Kansrijke Start en Nu Niet Zwanger gaan meer samenwerken met het Landelijk informatiepunt onbedoelde zwangerschap en de keuzehulpverleners. Keuzehulpverleners leren in basis- en vervolgscholingen meer over Kansrijke Start, het verwijzen naar lokale coalities en het programma Nu Niet Zwanger. Zo staat de verplichte bijscholing van keuzehulpverleners dit jaar in het teken van Nu Niet Zwanger en het gesprek voeren over regie op kinderwens en anticonceptie. Andersom worden professionals die in lokale coalities betrokken zijn bij Kansrijke Start en Nu niet Zwanger beter geïnformeerd over het Landelijk informatiepunt, de beschikbare keuzehulp en de psychosociale hulp na abortus.
- Pijler 4: gezamenlijk ZonMw-kennisprogramma Onbedoelde zwangerschap en kwetsbaar (jong) ouderschap en verdere integratie van de RIVM monitor Kansrijke Start en de RIVM Monitor Onbedoelde zwangerschappen.

Pijler 4: Onderzoek & monitoring

Monitor van het RIVM

Het RIVM presenteert jaarlijks de monitor onbedoelde zwangerschappen. Deze bestaat uit een cijferoverzicht (kwantitatieve rapportage met indicatoren) en uit kwalitatief onderzoek: in 2022 naar collectieve preventie in het onderwijs, zoals beschreven bij pijler 1. Beide rapportages zijn bijgevoegd bij deze brief.

ZonMw-kennisprogramma Onbedoelde zwangerschap en kwetsbaar (jong) ouderschap & aanvullend onderzoek door ZonMw

Het Kennisprogramma Onbedoelde zwangerschap en kwetsbaar (jong) ouderschap bij ZonMw¹⁴ loopt tot en met 2025. De eerste resultaten van het kennisprogramma worden eind 2023 verwacht. ZonMw heeft eind 2022 een consortium van vier partijen¹⁵ bereid gevonden om binnen het bestaande kennisprogramma aanvullend

¹² Leidraad-huisartsenzorg-bij-onbedoelde-zwangerschap-2020_1.pdf (fiom.nl).

¹³ In de voortgangsrapportage Kansrijke Start, die gelijktijdig met deze brief gedeeld is met uw Kamer, leest u over de voortgang van dit actieprogramma (Kamerstuk 32 279, nr. 238).

¹⁴ Onbedoelde zwangerschap en kwetsbaar (jong) ouderschap – ZonMw.

¹⁵ Amsterdam UMC, Groningen UMC, Rutgers, Fiom.

onderzoek¹⁶ uit te voeren. Een begeleidingscommissie adviseert en bewaakt de kwaliteit. De eerste onderzoeksresultaten worden begin 2024 verwacht.

In de eerstvolgende voortgangsrapportage zullen wij uw Kamer over de (tussentijdse) resultaten informeren.

Vervolg

Gedurende 2023 gaan we verder aan de slag met de verschillende activiteiten binnen de Aanpak onbedoelde en ongewenste zwangerschap. De datum van 1 juli 2023 is hierbij een belangrijk moment omdat dan zowel de psychosociale hulp na abortus als de extra anticonceptiecounseling in een aantal abortusklinieken van start gaan. Ook de publiekscommunicatie, onderdeel van pijler 1, krijgt dit jaar concreet vorm. Wij zullen uw Kamer in de eerste helft van volgend jaar informeren over de voortgang. Uw Kamer ontvangt dan ook de nieuwe RIVM monitors over onbedoelde zwangerschappen.

De Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
M. van Ooijen

De Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
E.J. Kuipers

¹⁶ Onderzoeksvragen: (1) factoren die leiden tot een onbedoelde zwangerschap (2) de omstandigheden die leiden tot het besluit van de vrouw om de onbedoelde en/of ongewenste zwangerschap uit te dragen dan wel af te breken (3) de ervaringen van vrouwen (en mannen) met de zorg en ondersteuning bij een onbedoelde en/of ongewenste zwangerschap.